

AÇIŞ DERSİ

ÜNİVERSİTE, TOPLUM VE POLİTİKA

Prof. Dr. Cahit TALAS

GİRİŞ :

I. Yeni bir öğretim yılının eşiğinde bulunduğumuz şu günlerde, ve, ilk defa bu öğretim yılı ile üniversitelere giren ve hayatlarında önemli bir aşamaya ulaşmış bulunan yeni üniversiteli binlerce gençle birlikte, üniversite, üniversitenin görevleri ve toplumla ilişkileri üzerinde kısaca durmakta herhalde fayda vardır. Toplumun geleceğini geniş ölçüde elleri ve etkileri içinde tutmaya hazırlanmakta olan genç kuşağın ayağını üniversite kapısından içeri atmakla, topluma karşı önemli sorumluluklar yüklenmiş bulunduğunu gene kısaca belirtmek, üniversitenin rolü ve görevinin tartışma konusu olmaktan henüz çıkmamış olduğu bir toplumda ayrıca önem taşımaktadır. Bu önem ayrıca, üniversitenin, cumhuriyet ve inkilâp tarihimizin ayrılmaz bir parçası olması ile artmaktadır. Çünkü üniversite toplumumuzun geleceği ile ilgili Atatürk devrimlerini koruma ve geliştirmedeki zikzaklara ya tabi olmak, yada geriye doğru çekmelere mukavemet ederek bazı oluşlar ve çevrelerle ihtilâf haline gelmek durumundan birini seçmek zorunluluğunda kalabilir. Biraz sonra üzerinde duracağımız fonksiyonu, onu doğal olarak ikinci yolu seçmeğe götürür. Binaenaleyh üniversite, demokrasimizin özerk bir kuruluşu, bir müessesesi olarak zaman zaman hem kendi haklarına ve hürriyetlerine, hemde Atatürk devrimlerine hiçbir tereddüde yer bırakmayacak bir biçimde sahip çıkmak zorundadır. Bunu yaparken özerkliğin anlamına uyarak yolunu kendi sorumluluğu ve bizzat kendi tecrübe ve bilgisinin ışığı altında bulmak durumundadır. Ancak kabul etmek lâzımdırki üniversite büyük bir kürsüdür ve bu kürsüden konuşanların belli şeyler söylemelerini isteyenler her zaman bulunabilir. İşte özerklik bu ihti-

mali önleyici en etkili tedbirdir. Bu sebeptendir ki, özerk üniversitenin objektif deyişlerinin, davranışlarının ve vaziyet alışlarının ayrı bir anlamı ve ağırlığı vardır.

2. Bugünkü üniversitenin temelleri esas itibariyle 1933 yılında İstanbul Darülfünununun ilgası ve İstanbul Üniversitesi adı ile yeni üniversitenin kurulması ile atılmıştır. Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı İmparatorluğundan skolastik bir karakter ve yapıya sahip bir darülfünun devralmıştır. Eğitime, programları ve çalışmalarında içinde en önemli yeri vermiş olan devrim hükümetleri, gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak ve yeni toplumun ihtiyaçlarına ve gerçeklerine cevap verecek kuşakları yetiştirmek ve Türk vatanının da bir ilme sahip olmasını sağlamak amacı ile İstanbul Darülfünuna 1923-1932 yılları arasında hükmi şahsiyet ile birlikte bilimsel özerklik tanınmıştı. Fakat devrin Millî Eğitim Bakanı rahmetli Reşit Galip'in ifadesiyle «Memlekette siyasî, içtimaî, büyük inkilâplar oldu. Darülfünun bunlara karşı bitaraf bir müşahit kaldı. İktisat sahasında esaslı hareketler oldu. Darülfünun bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kanunları tetdrisat programına almakla iktifa etti. Harf inkilâbı oldu; öz-dil hareketi başladı; Darülfünun hiç tınmadı. Yeni bir tarih, millî bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünunda buna bir alâka uyandırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lâzım geldi. İstanbul Darülfünunu artık durmuştu; kendisine kapanmıştı; vüstaî bir tecerrüt içinde harici alemde elini ayağını çekmişti.

İstanbul Darülfünunu, ilmî taharri ve tetkikler için bir faaliyet sahası olamadı. Şahsî mesai için fırsat ve imkânlar veren bir çalışma muhiti haline gelemedi. Tedrisatının tarz ve usulünü mümasıl garp müesseselerindeki tarz ve usullere uygun bir hale getiremedi. Türkiye gibi radikal bir inkilâp memleketinde vatanın müstakbel zimamdarlarının terbiyesi, hayattan bu kadar uzak kalan, inkilâbın seyrinden bu kadar uzak duran bir müesseseye artık daha uzun müddet tevdi edilemezdi» (1).

İşte yeni Türkiye Devleti bu haklı sebeplere dayanarak İstanbul Darülfünunununu kapatıp onun yerine 1933 yılında İstanbul Üniversitesini kurarken üniversitenin statüsüne, idaresine ve hükümetler ve toplum karşısındaki haklarına ve görevlerine son şeklini vermeden önce bir tecrübe devrinin geçirilmesini de uygun görmüştü.

(1) «Hakimiyeti Milliye» gazetesi, 1 Ağustos 1933.

Aradan 13 yıllık bir tecrübe devresi geçti. Bu arada İstanbul Üniversitesi önemli gelişmeler kaydetti. Yabancı bilim adamları ile desteklendi. Nazi Almanyasının ırkçı, dar ve ilmî düşünce ile bağdaşması mümkün olmayan zihniyetinden kaçan değerli üniversite profesörleri İstanbul Üniversitesinin hemen her fakültesinde görev aldılar. Bu suretle üniversiteye yeni bir hayat, yeni bir kan ve anlayış gelmişti. Diğer taraftan Ankara'da da yeni bir üniversitenin nüvesi tesis edilmişti. 1925 yılında «memlekette başlayan hukuk devriminin gerektirdiği bilgi ve anlayışa sahip genç bir hukukçu nesil yetiştirmek amacı ile Adalet Bakanlığına bağlı olarak Hukuk Mektebi açılmıştı». Devrimlerin bekçiliğini yapacak olan hakim ve savcıların yetişeceği bu mektebe Atatürk özel bir önem vermekte idi. 1935 yılında Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, 1943 yılında Fen Fakültesi ve 1945 yılında Tıp Fakültesi kurulmuştu. Böylece Ankara'da kurulacak bir üniversitenin esası ortaya çıkmış oluyordu. İstanbul Teknik Üniversitesi de 1944 yılında ayrı bir kanunla doğmuştu (2).

Kuruluşlarına kısaca değindiğimiz üç yüksek bilim Kurulumuzun daha sonra açılacak yeni üniversitelerin, demokratik bir siyasî rejime yönelmiş olan toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek, her türlü görevlerinde özerkli olmak ve, öğretim elemanlarını, belli kurullarla ve haklarla yetiştirip çalışmalarını sağlamak amaçlarını da kapsamak üzere hazırlanmış olan Üniversiteler Kanunu Tasarısı, uzun ve etraflı müzakere ve tartışmalardan sonra 13 Haziran 1946 tarihinde kabul edilmiş ve 24 Haziran da yürürlüğe girmiştir. 27 Mayıs Devriminden sonra 27 Ekim 1960 yılında çıkarılmış bulunan bir kanunla tadil olunmuş bulunan 1946 Kanunu bu gün Ankara, İstanbul ve Ege Üniversiteleri ile Teknik Üniversiteyi yönetmekte olan kanundur.

1946 Kanunu yürürlüğe girerken, zamanın Millî Eğitim Bakanı iehmetli Hasan Ali Yücel'in üniversite rektörlerine yollamış olduğu kutlama Mesajı, ihtiva ettiği düşünceler ve üniversitelerimize toplum hayatı içinde verilen değerlerin büyüklüğü bakımından tarihî bir önem taşımaktadır. Bu mesajda özet olarak şöyle denilmekte idi :

«Şimdi üniversitelerimiz millî hayat içinde almaları gereken yeri almış bulunuyorlar. Artık bu hayatın bütün gerçekleri ile doğ-

(2) Dr. E. Hirsh : Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin gelişmesi, İstanbul 1950, cilt II, s. 814.

rudan doğruya ilgili ve onun ilerlemelerinden daha geniş ölçüde sorumlu duruma gelmişlerdir. Ancak kurumların kişiliklerini tam bir surette geliştirebilmeleri, kendi yönetimlerinin kendi ellerinde bulunmasına ve çevreleri içinde doğan fikirlerin kendi içlerinde işlenmesine bağlıdır. Türk devrimi üniversiteleri kurarken bu noktayı gözönünde tuttu. Bizim üniversitelerimizin yolu, kendi realitelerimizden başlayarak bütün insanlık realitelerini arama, bulma ve uygulama; cemiyet ihtiyaçlarımıza ve ülkülerimize uygun insanlar yetiştirme ve genel yaşayışımızın istediği ilerlemeleri sağlama yolu olacaktır.

Milletimizin düşünce organları demek olan üniversitelerimizin bir gün insanlığın da şerefi olacak kurumlar haline gelebileceğine inancım vardır.

...Üniversitelerimizde daha açık bir hürriyet havası esecektir. Bu hava içinde Fakültelerimizin öğretici ve öğrenici mensupları, **devrim değerlerimizin daha ileri koruyucuları ve millî ahlâkımızın mümessilleri** olarak çalışabileceklerdir» (1).

1946 Kanununun getirdiği hürriyet 1961 Anayasası ile perçinleşmiştir. Anayasanın deyimi ile Üniversiteler, bilimsel ve idarî özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler.

İşte Cumhuriyet Türkiye'sinin Üniversitelerinin kısa tarihi budur. 1946 yılından bu yana 20 yıl geçti. Bu 20 yıl, müesseselerin tarihinde de kısa bir süre değildir. Gönül arzu ederdiki, 20 nci yıl memleket ölçüsünde ele alınır ve geçen 20 yılın geniş bir muhasebesi yapılır. Memleketin büyük ümitler bağladığı ve her hareketini ve davranışını yakından izlediği üniversite, büyümesinin ve gelişmesinin hangi aşamasına ulaştığını memlekete duyurur ve devrimleri koruma bilincini tazeler. Çünkü bugün toplumumuz üniversitenin ışığına, sorumluluğunu çekinmeden yüklenmiş, rehberliğine her zamandan daha fazla ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye bugün, bir çenberi kırmış, bir dar boğazı geçmiş bulunmaktadır. Buna özellikle 27 Mayıs devriminden sonra ulaşmıştır. Türkiye bir devre, ve devrimlerden sonra, lâtinlerin bir atasözüne uygun bir biçimde yaşama alışkanlığı içine girmiş, görünüyordu. Bu atasözüne göre **önce yaşamak, ondan sonra düşünmek gerekir**. Bu anlayışa uyulduğu taktirde manevî değerlerin, hakların ve

(1) Dr. E. Hirsh : a.g.e. s. 1079 ve devamı.

hürriyetlerin maddeye feda olunması durumu ortaya çıkar. Fakat ne insanlar nede toplumlar manevi değerlerin desteğinden yoksun olarak yaşayamazlar. Başka bir deyimle yalnız ekmekle yaşanmamaktadır. Türkiye, sesiz, fakat derin bir değişme içindedir. Bu değişme halklara kadar inmiştir. Üniversite bu değişmenin içindedir. Fakat her değişme arzusuna karşı menfaatları sarsılanlar büyük ustalıklarla, sureti haktan görünerek ortaya çıkarlar. Halkın fakirliğini, cehaletini, çaresizliğini, iyi niyetlerini ve temiz inançlarını istismar ederek değişmelere engel olmaya çalışırlar. Toplumumuzun düşünce organları olan üniversiteler, bu gibi durumlarda susmamak görevi ile karşı karşıyadırlar. Hatta susmak hakkına malik değildirler. Anayasanın lâiklik ilkesine rağmen bir akım, kalkarda Devletin temellerini teokratik bir düzene dayandırma çabası halinde ortaya çıkar ve bunun sayısız tehlikelerine, Atatürk devrimlerine karşı olduğuna en yüksek Mahkemenin başkanı ilgililerin ve kamu oyunun dikkat nazarını çektiği zaman, «siyaset yapılıyor» diye olmadık gürültüler çıkarılır ve bu gürültülere, bazı yolunu şaşırılmış gençlik teşekküllerinin de sesleri katılmak istenirse, üniversite susmak hakkını büsbütün kaybeder.

Buradan üniversitenin fonksiyonlarına, görevlerine geçmek istiyorum.

Üniversitenin Görevleri :

1. Önce şu soruyu ortaya koyarak cevaplandırmaya, düşüncelerimizi açıklamaya çalışalım. Üniversitenin amacı, var oluşunun sebebi ve görevi nedir?

Üniversiteler birer amme kuruluşlarıdır. Bizim Anayasamıza göre Devlet elile ve Kanunla kurulurlar. Binaenaleyh umuma aittirler. Böyle oluncada bir doktrinin, bir görüşün ve bir inancın esiri, savunucusu olamazlar. Ancak toplumların gelişmelerine, ilerlemelerine yardımcı olmak görevi altındadırlar. Bu sebepten ötürü, meselâ Türkiye'de üniversiteler Atatürk devrimlerinin, Anayasanın getirdiği hakların, hürriyetlerin, müesseselerin ve demokrasinin yanında, savunucusu olmak, buna mukabil geri akımlara, devrimlerin inkârcılarına, yeniliğe ve tüm toplumun ilerlemesini istemeyenlere karşı bulunmak görevi altındadırlar. İlerlemek isteyen toplumlar aydınlığın, ilmin objektif ışığına muhtaçtırlar. İlim ancak üniversiteden gelir. Üniversitenin var oluşunun sebebi budur. Çünkü ilim üniversitede başlar ve oradan yayılır.

Şimdi Türk Devleti Üniversitelerden ne beklemektedir? Bunun üzerinde kısaca duralım. Üniversiteler kanununda, üniversitelerin görevleri belirtilmiştir. Bunlar şunlardır :

— Öğrencilerini, bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerle türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi elemanları, **Türk devriminin ülkülerine bağlı Millî karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek.**

— Memleketi ilgilendirenler başta gelmek üzere bütün bilimsel ve teknik meseleleri çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak.

— Memleketin türlü yönden ilerleme ve genişlemesini ilgilendiren bütün meseleleri Hükümetle ve kurumlarla da elbirliği etmek suretile öğretim ve inceleme konusu yaparak sonuçlarını umumun faydalanmasına sunmak ve Hükümetçe istenecek incelemeleri yaparak düşüncelerini bildirmek.

— Araştırma ve incelemelerin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak.

— Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak.

Görülüyor ki, bütün üniversiteler gibi Türk üniversitelerinde iki yönlü bir hedefi ve iki ana, temel görevi vardır. Gerçekten üniversite bir taraftan genel eğitime ve öğretime hizmet eden bir okuldur. Binaenaleyh toplumda yüksek görevleri deruhte edecek gençlerin fikri gelişmeleri ve mesleki formasyonları için zaruri olan bir kuruluştur. Siyasî sistemleri ne olursa olsun her memleketin üniversite öğrenimini yapmış olan gençleri, Devletin en yüksek makamlarında görevler ve sorumluluklar yüklenmeğe hazırlanmaktadır. Bu arada bir noktaya kısaca değinmek istiyorum. Özellikle bizim gibi fakir ülkelerin üniversite tahsili yapmak bahtiyarlığına ulaşmış gençleri imtiyazlı bir durumdadırlar. Kendi yaşlarındaki yüzbinlerce genç, toplumun mütevazi işlerinde çalışarak ve Devlete verdikleri vergilerle üniversitelerin kurulmasına ve üniversiteli gençlerin yetişmelerine katılmaktadırlar. Binaenaleyh Üniversite gençliği hem kendilerini bekleyen büyük sorumluluklara hazırlanmak, zamanını israf etmemek, hemde kendi yaşlarındaki gençlerin

ve bir bütün olarak toplumun fedakârlıklarına lâayık olabilmek görevi içindedir. Bunu iyi duymak zorunluluğundadır.

2. Fakat üniversite yalnız toplumun her sahadaki müstakbel sevk ve idarecilerinin yetiştirildiği bir okul değildir. Üniversite aynı zamanda bilimin oluştuğu bir mabet, kutsal bir yerdir. İşte birinciden ayrılmayan ve birinciden daha önemli olan ikinci görev budur.

«İşte bu ikinci görevledir ki Üniversite diğer kamu öğretim kuruluşlarından ayrılmaktadır. Toplumun, Üniversite ve üniversite profesörleri hakkında malik oldukları istekler daha da ağırdır. Üniversiteler sadece yeni üyeleri ile kendilerinden öncekiler tarafından fetbolunmuş cehaletin üzerine oturmakla yetinemezler. Geçmişin başarılarını kuvvetlendirmek zorunluluğundadırlar. Bilinmezliğin içine girip yeni, orjinal araştırmaları ile kendilerinden öncekilerin fetihlerini durmadan genişletmek vecibesi altındadırlar.

Yüksek öğrenimin varlığını haklı kılmak için bu görev zaruridir. Fakat bu görev aynı zamanda ağır ve korkulacak bir görevdir. Zira insanlığın büyük muharebeleri, elde edilmiş bilgilerle, bilinmezliğin, meçhulün hudutlarında cereyan etmektedir. Bu muharebelerin felâketzedeleri, daima yalnız muharebeleri yapanlar değil, fakat aynı zamanda fatih bilginlerin değerlerine inanarak, yerleşmek için henüz yeter derecede bilinmeyen bölgelerde barışçıl bir biçimde oturmaya gelenler olmaktadır. Bu sebepten ötürüdür ki bilimsel araştırmacıların cesaret ve teşebbüsleri, daima azamî bir ihtiyatlada takviye olunmak zorundadır» (1).

Gerçek olanı araştırma, cehalet ve anlayışsızlığın karanlık dehizlerinden geçerek doğru ve gerçek olana ulaşma, işte üniversitenin güç, önemli, fakat o derecede de şerefli ve lüzumlu ikinci görevi budur. Genel olarak iki türlü araştırma vardır. Bunlardan birincisinin amacı bütün bilimlerde ilkelere ulaşmaktır. İkincisinin amacı ise, bulunan ilkelerin uygulanmasının geliştirilmesini sağlamaktır. Çağdaş üniversiteler birinci tür araştırmalardan vaz geçemezler. Var oluşlarının bir sebebi bu tür araştırmaların ancak üniversiteler tarafından yapılabileceği görüşünün her tarafta kabul edilmiş olmasıdır. Gerçekten bugün gerek sosyal gerek müsbet ilimlerde, uygulama alanında yapılacak her hangi bir deney ve araştırma-

(1) Cenevre Üniversitesi eski rektörü William E. Rappard'ın 1936 yılında Üniversiteyi açış konuşmasından.

dan önce uygulamanın dayanacağı kanun, ilke ve kurallara derin bir biçimde nüfuz edilmiş ve ulaşılmış olması gerekir. İkinci tür, başka bir deyimle sosyal ve müsbet bilimlerin uygulamalarını ilgilendiren araştırmalara gelince, bunlarla üniversitelerin meşgul olup olmamaları, meşgul olacaksa bu alanda ne kadar ileri gitmeleri gerekeceği tartışma konusu olmaktadır.

Mademki araştırmalar ve bu yoldan memleketlerin bir ilme sahip olmalarına imkânlar sağlama -ilmin vatani yoktur ama her vatanın bir ilmi olmalıdır- üniversitelerin en başta gelen görevidir, -Çünkü öğretimi yüksek okullar da yapabilir.- Bu görevin gereken biçimde yerine getirilmesini isteyen her toplum, bütün lüzumlu şartları hazırlamak durumundadır. Buradan üniversitelerin gelişmelerinin manevî ve entellektüel şartlarına geçmemiz gerekiyor.

Üniversitelerin gelişme ve ilerlemelerinin manevi ve entellektüel şartları (1)

1. Üç işin yapılması, yani toplumun gelecek idarecilerini eğitme ve yetiştirme, bilimin ilerlemesine katkıda bulunma ve nihayet bir ülkenin kültürünü ve bilimini yapma ile görevlendirilmiş olan her kuruluş, şüphesiz çok ağır bir yükün ve sorumluluğun altına girmiş olmaktadır. Çağdaş üniversiteden istenilen bunlar olduğuna göre, üniversitelerin başarıya ulaşabilmeleri için toplumların bütün maddî ve manevî imkânları hazırlamaları görevi vardır. Maddî imkânlar üzerinde durmayacağız.

2. Önce şu hususa işaret edelim. Üniversiteler görevlerini ifa ederlerken geniş, ölçüde ve derin bir surette içinde buldukları toplumun yapısına, karakterine ve siyasî müesseselerine bağlıdır. Onların etkilerinden ve nüfuzlarından kendilerini kurtaramazlar. Eğer Cenevre Üniversitesinin eski rektörlerinden William E. Rappard'ın söylediği gibi bir toplum homojen, kuvvetli bir biçimde disiplinli ve tamamile bazı temel ilkeleri kabul etmiş veya bunlara boyun eğmiş ise, üniversitenin rolü ve görevi burada nisbeten kolaylaşmakta ve sabitleşmektedir. İster teokrasi, ister komünist veya faşist olsun, eğer bir doktrin toplumlara zorla kabul ettirilmiş yahutta tek gerçek olarak empoze olunmuş ise, özellikle siyasî ve sosyal, daha geniş bir deyim ile manevi ilimler alanında tartışmalar azami bir ölçüde kısıtlanmış ve üniversiteler sadece resmî dokt-

---

(1) Bu bölümün kaleme alınmasında kısmen, hocamız William E. Rappard'ın Cenevre Üniversitesinin 1936 - 1937 öğretim yılını açış konuşmasından yararlandık.

rini yapmakla ve yaymakla görevlendirilmiş olur. Fakat böyle bir toplumda üniversite yoktur. Yüksek meslek okulları vardır. Çünkü bilimsel araştırmalar ya yasaklanmış veya asgarî haddine indirilmiştir. Böylece üniversite değerinden ve şerefinden yoksun kılınmıştır.

Mutlak gerçeklere ulaştığını iddia etmeyen ve binaenaleyh resmî bir doktrini ne kabul eden nede kurmayı deneyen bütün toplumlarda, üniversite, bu suretle sosyal yapının temel, fakat aynı zamanda da fevkalâde nazik bir organı olmaktadır. Binaenaleyh ne Devlet nede öğrencileri başka taraflarda bulamadıklarını, mutlak gerçeği, ondan talep etmemelidirler. Devlet ve öğrenciler ondan, üniversiteden ancak serbest araştırmalar ve mutlak bir entellektüel ve bilimsel tarafsızlık isteyebilirler.

3. Üniversitenin mutlak tarafsızlığı, özellikle bazan mutlak gerçeklere yüzde yüz yaklaşan müsbet bilimlerle, bilinmezliğin enginliklerinden ses veren mütafizik arasında kalan alanlarda, yani siyasal ve sosyal bilimler alanlarında vaz geçilmesi mümkün olmayan bir zarurettir. Ama üniversitenin tarafsızlığı, içinde doğup büyüdüğü, geliştiği toplumlara iyiyi ve doğruyu göstermek görevi ile karşı karşıya geldiği zaman, susmak ve ilgisiz kalmak değildir. Böyle bir davranış görevden kaçmak anlamını taşır. Türk devrimleri söz konusu edildiği, Atatürk ilkeleri açık veya kapalı ve dolambaçlı yollardan tahrip olunmaya teşebbüs olunduğu zaman, üniversiteler bu tür teşebbüslere karşı olmak ve bunu cesaretle ilân etmek zorundadırlar. Meselâ yukarıda da değindiğimiz üzere, Yargıtay Başkanı, vatanın bütünlüğünü tehlikeye koyan, teokratik bir Devlet düzeni kurmayı tasarlıyan ve yayan bir dinî akımın, nurculuğun karşısına çıkıp saygı değer bir görev bilinci içinde sorumlu makamları ve Türk toplumunu ikaz ettiği zaman, üniversite hiç bir tereddüde yer vermeyecek bir biçimde davranış tesbit etmek ve Yargıtay başkanının yanında yer almakla görevlidir. Çünkü teokratik bir devlet düzeni içinde de tipki faşizm veya komünizmde olduğu gibi resmî, Devlete mal edilmiş bir doktrin, bir düşünce vardır. Böyle bir düzen, araştırmaya, serbest tartışmaya ve bu yoldan ilmin aydınlığına varmaya ve tabiatı ile hür ve bağımsız üniversiteye karşıdır.

Esasen, Türk kanunları da üniversitelerimize, «Türk devriminin ülkülerine bağlı millî karakter sahibi vatandaşlar yetiştirmek» görevi vermiyor mu? «Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözle ve yazı ile halka yaymak» üniversitelerimizin görevleri arasında bulunmuyor mu? O halde devrimleri ve millî ka-

rakteri zaafa uğratacak ve toplumumuzu Orta çağın karanlıklarına sürüklemek istidadında olan bütün akımlara ve insanların dini inançlarını sömürenlere karşı üniversite savaşmak zorundadır. Böyle bir savaş tarafsızlıktan ayrılmış olmak ve siyasete girmek anlamına gelmez.

4. Üniversite, bilim ışığının altında, objektif araştırma ve buluşlarına göre, doğru, memleketin yararına gördüğü herşeyi söylemek zorundadır. Bunu bazan yetkili organlar, bazan öğretim üyeleri ve öğrencileri söyler. Üniversite bu görevini yerine getirirken, memleketin hayati ve temel sorunları karşısında davranış tesbit ederken tamamen serbest ve müstakil olarak hareket eder. Ne iktidarların nede muhalefetin görüşleri ve düşünceleri ile muvazilik içinde olması kendisinden istenemez. Ama meseleleri objektif ve bilimsel açılarından serbest olarak değerlendirip yazılı ve yazılı olmayan kanunların kendisine verdikleri görevlere ve topluma karşı olan sorumluluklarına göre hareket ederken iktidarlar veya muhalefetlerle karşı karşıya gelebilir. Böyle hallerde üniversitenin politika yaptığı söylenebilir ve öğretim üyeleri ile öğrencilerin bazı hakları ve hürriyetleri tartışma konusu yapılmak istenir.

5. Bir kere üniversite öğretim üyeleri, yardımcıları ve öğrencileri ile bir bütündür. Bir bütün olarak hür, bağımsız ve özerk olmak zorundadır. Hürriyetsiz üniversite tasavvur olunamaz. Binaenaleyh hedefine ulaşması, görevini ifa edebilmesi için üniversite sırasında her ne pahasına olursa olsun, hürriyetlerini korumakla mükelleftir. Başka bir deyimle iktidarların veya halkın görüşüne uysun veya uymasın, üniversite, öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin tam bir özgürlük içinde düşüncelerini ifade edebilmelerine imkân sağlamış olmalıdır.

Üniversite hürriyet ve tesamühün, hoş görürlüğün savunulmasında hiç bir taviz veremez.

6. Bir çok kimseler, üniversitenin zaman zaman siyaset yaptığını, siyasete karıştığını söylemektedirler. Bu düşünce tarzı, üniversiteyi bir yüksek okulun dar çerçevesi içinde görevlerden ve siyasete «mülevves bir iş» diye bakanlardan gelmektedir. Bu yanlış bir düşüncedir. Siyaset geniş anlamında alındığı zaman, sosyal faaliyetin en saygı değer bir parçasıdır. Devlet idare etmek sanatıdır. Toplumun kilit mevkilerinde görev alacak insanların, bu göreve hazırlanmalarını, toplumun sorunlarına ilgi duyarak davranış tesbit etmelerini yadırgamak, siyaseti tekellerinde tutmak isteyenlerin dar görüşleridir. Bilimsel faaliyet, özellikle sosyal ve siyasal bilim

dallarında hadiselerden uzaklaşarak, hadiseleri bir tarafa bırakarak, bilim mensuplarının kendi alemlerine çekilişi, kendi içlerine dönüşü ve soyut bazı tahlillerde bulunmaları değildir. Bu düşüncüyü ve davranışı benimsemiş olan skolâstik üniversite anlayışı bugün dünyanın pek az yerinde kalmıştır. Faşist, teokratik ve komünist alemde vardır. Hür dünyada mevcut değildir.

Büyük pedagog Pestalozzi'nin deyimile, «Siyasetin yüksek gâyesi, insanları devletleştirmek değil, devleti insanileştirmek olmasıdır». Siyasete böyle bir muhteva vermek için üniversitenin işbirliğine ihtiyaç vardır. Böyle bir görevde üniversite bir bütün olarak rol alır. Üniversite fikrî alanda öğretim kadrosu ve öğrencileri ile siyaset yapar. Fakat bu siyaseti bir parti veya bir iktidar için değil, toplumun genel menfaatleri için yapar. Bir hocanın, sınıfı kendi partizan görüşlerinin propaganda yeri, yayın yeri olarak kullanması doğru değildir. Fakat hoca, sırasında ve meselâ devrimlerin, demokrasinin, muhtar üniversitenin tehlikeye düşmekte olduğunu açık olarak duyduğu ve gördüğü zaman, iktidarlar ve büyük halk kitleleri ile ihtilâf haline düşmeği göze alarak, tehlikeyi haber vermek ve uyarmak görevi altındadır. Bir memlekette bazı mahkeme kararları hükümet tarafından uygulanmazsa, hükümetin hukuk Devleti ilkesi ile çelişme halinde olduğunu söylemek, üniversite öğretim üyesinin görevidir. Porf. Hirş'in de bir raporunda söylediği gibi, «Bütün siyaset dünyasının Devletten ibaret olduğuna zahip olmak hatalıdır. Devlet siyaset aleminin ancak bir kısmıdır. Bir sosyoloji profesörü de icra organın her hangi bir kararını sosyoloji ilminin verileri bakımından tenkit edebilir. Çünkü ilmin vazifesi objektif hakikatları bulmağa çalışmak ve bulduğuna kanaat getirdiği her hakikatı sırası gelince bildirmektir».

7. Özellikle geri kalmış memleketlerde politika hayatı arınmaya muhtaçtır. Bunun için toplumun güzide zekâları, seçkinleri ve aydınları politika ile ilgilenmek durumundadırlar. Oysa geri kalmış ülkelerde politika ile ilgilenmeleri gerekenler, politika dışında kalmayı tercih etmektedirler. Bu suretle aydınların ilgisizliğinden ötürü politika ülviyetinden, sosyal hayatın en saygı değer bir faaliyeti olmaktan çok şey yitirmektedir. Binaenaleyh bu niteliklerini korumak için, devletin gelecekteki idarecilerinin politika ile ilgilenmeleri, kendilerini gelecek devlet görevlerine genç yaşta hazırlamaları faydalıdır. Böyle yapılmazda, politika, onu mülevves bir iş sananların eline bırakılır ve politikaya ilgisizlik dolayısıyla politika gerçek anlamını yitirerek lâyük olmayanların te-

keline terkedilirse, toplumun işleri aksar ve geri kalmışlık uzayıp gider.

Demokrasi, eğitimi yüksek toplumlarda, eğitimini tamamlamış insanların ellerinde gerçek niteliklerini yetirmeden devam edebilir. Onun için üniversite gençliği politika ile ilgilenmek ve memleketin çeşitli sorunları üzerinde düşünerek davranışlar tesbit etmek zordur. Bunu yaparken ne iktidarların nede muhalefetlerin üniversite içinde teşkilâtlı veya teşkilâtsiz organları olmak durumunda değildir. Bu istikametteki çabaların ve eğilimlerin kesin olarak karşısında olmalıdır. Aksi takdirde etki ve ağırlık kaybına uğranılır.

Sonuç :

1. Sözlerimizin sonuna yaklaşmış bulunuyoruz. Bir sonuca ulaşmaya çalışarak diyebiliriz ki, üniversite hürriyet, bilimsel tarafsızlık ve tesamüh demektir. Bunlar ancak demokrasiler içinde var olabilir. Bildiğimiz üzere, en geniş anlamında demokrasi, toplumun kendi kendini idare etmesi demektir. Kendi kendini idare etmek isteyen her toplum açıklığa, aydınlığa muhtaçtır. Açıklık ve aydınlık bilimde vardır. Binaenaleyh demokrasi hürriyete olduğu kadar bilime de muhtaçtır.

2. Şu halde üniversite her türlü taassubu red eder ve her türlü taassupta üniversiteye karşıdır. Anayasamızın çizmiş olduğu hudutlar içinde üniversitede bütün fikir akımları serbest olarak tartışılabilir. Toplum ve siyaset adamları bu tartışmaları değerlendirirken tek taraflı bir görüşten hareket ederek davranış tesbit etmek ve üniversiteler, fakülteler hakkında yanlış değer yargılarında bulunmak hakkına malik değildirler. Üniversite gelmiş geçmiş ve bugünde var olan bütün ekonomik, sosyal ve politik düşünceleri incelemek mecburiyetindedir. Bir taraflı ilim olamaz. Bir Siyasal Bilgiler Fakültesi ancak, her düşünceyi aynı objektiflik ve tesamüh içinde incelediği zaman görevini yapmış olur.

Türk toplumu derin bir değişme içindedir. Geleneksel ve geri bir sosyal ve ekonomik yapıdan sıyrılarak çağımızın ileri toplumlarının sinai yapılarına doğru süratle gitmektedir. Sınıflar daha açık olarak ortaya, çıkmakta, halk, büyük kitle menfaatlarının ve geleceklerinin bilincine ulaşmaktadır. Üniversite bu oluş içinde topluma rehberlik etmek, bilimi ve doğru olanı objektif bir biçimde halka götürerek, halkın uyanmasına ve iyiyi seçmesine yardımcı olmak

durumundadır. Binaenaleyh üniversitede Anayasamızın sağladığı geniş hürriyet havası ve hududu içinde her düşünce tartışılacaktır. Tartışılması mümkün olmayan husus araştırma hürriyeti, öğretim hürriyeti, Türk devrimlerini, Atatürk ilkelerini ve demokrasiyi savunma hakkıdır. Çoğu zaman üniversite, çevresinin, içinde yaşadığı ortamın, halkın ve iktidarların ilerisinde olabilir. Bu normaldir. Çünkü üniversite yol gösterir, rehberlik eder. Fakat bu normal yadırganabilir. Zaten her yeni, her yerde az çok yadırganmış, mukavemetle karşılanmıştır. Önemli olan, tutuculuğun, skolâstizmin ve her türlü doğmanın dar çenberini kırmak, bir süre yadırganmak pahasınada olsa, bilim ışığının rehberliğini devam ettirmek azmini ve idealini duymaktır.